

МБДОУ д/с «Туллукчаана» Нюрбинского района с.Сайылык

Тема конспекта: «Саха норуотун ырыатын коруннэрэ»

Образовательная область: художественно-эстетическое развитие.

Возрастная группа: подготовительная.

Автор: Семенова А.А.

Должность: воспитатель

г.Нюрба 2022

Тизмэтэ: «Саха норуотун ырыатын коруннэрэ»

Сыала: «Дьэирэтии» уонна «дэгэрэн» стииллэри кытта билиһиннэри

- **уорэтэр:** «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхо олук ырыаларыгар олобуран «Дьэирэтии», «Дэгэрэн» ырыалары уорэтии
- **сайыннарар:** Муусуканы сатаан истэр дьобурун, ситимнээх сананы сайыннарыы.
- **иитэр:** Торообут дойдутугар таптала инэри, саха фольклоругар – олонхоҕо интэриэһи тардыы.

Барыллаан улэ: олонхону билиһиннэри, «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону аабы, сурун геройдарын ырытыы, ырыаларын иһитиннэри. «Сытыа – сытыа» норуот ырыатын уерэтии, оһуор ункуу сурун хамсанылары уерэтии.

Туттар тэриллэр: колонка, интерактивнай доска, презентация «Олонхо дойдута», Иванов Василий Иванович – Чиллэ Баһылай олонхоһут портрета, П.Т.Ойуунускай портрета, Ньургун Боотур, Туйаарыма Куо, Уот Уһутаакы уонна Сорук Боллур кукулалара, батмантан макет «Ус дойду» уонна олохтоохторо – кумаахы кукулалар, оҕо ахсаанынан кыһыл уонна араҕас енеех сибэккиилэр, от куех палас «Куех сыһыы», оҕо ахсаанынан кофе банкатыттан оноһуллубут музыкальнай инструмент, оҕо ахсаанынан олонхо сурун геройдара (Ньургун Боотур, Туйаарыма Куо, Уот Уһутаакы, Сорук Боллур) ситэ кырааскаламматах ойуулар.

Фонограммы: Айылба тыаһыгар хомус тыаһа, «Большие ноги и маленькие ножки» Е. Железнова, Ньургун Боотур тойуга уонна Сорук Боллур ырыата, «Оһуор ункуутэ».

Дьарык хаамыыта

Кирии чаас:

Айыл5а тыаһыгар хомус тыаһа тыаһыыр, тегуруккэ тураллар.

Э5эрдэлэьи:

М.с. – Утуе сарсыарданан! О5олоор бугун халлааммыт хайда5ый?

М.с. - Саамай сеп. Табырдыа тымныы уонна хаардаах, сирбит номнуо хаарынан буруллубут. Ол аата ханнык дьыл кэмэ кэлбитий?

М.с.- Саамай сеп кыһын. Чээрэ, кыһыммытын кытта э5эрдэлэһиэххэйдин эрэ:

Дорообо кылбаа манан хаар,

Дорообо урун кун,

Дорообо Тымныы Кыһын!

Муз.ритм.движ.

М.с.- О5олоор, бары сизэтиспитинэн тегуруккэ туруоххайын эрэ. (тегуруккэ тураллар)

М.с. – Билигин биһиги хаамыахпыт. Кеннеру хаампаппыт, улахаан-улаханлык хардыылаан уонна кып-кып-кыратык хардыылаан оол олонхо дойдутугар тийиэхтээхпит. Ейдеетугут?

Чэ бардыбыт: Уп-улаханлык хардыылаа

Топ-топ-топ, топ-топ-топ,

Кып-кып-кыратык хардыылаа

Топ-топ-топ, топ-топ-топ.

Сүрүн чааһа:

М.с. - Керун эрэ, о5олоор, биһиги олонхо дойдутугар тийэн кэллибит дии.

(Олонхоһут ойуутун слайдата көстөр).

М.с. - О5олоор, бу ким олороруй? Бу киһи тугу гынарый?

- Олонхоһут.

М.с. – Саамай сеп, Олонхоһут диэн олонхону толорор киһи. Кини олонхо уобарастарын ырыаларын барытын ойуттэн толорор, ыллыыр.

М.с. - Олонхо диэн тугуй? (ОБолор эппиэттэрэ). Олонхо диэн аан дойду хайдах айыллыбытын, олох уескээбитин, саха омук хайдах сайдыбытын, олобун-дьаһабын, майгытын-сигилитин, ейун-санаатын, айылба модун кууһун кэпсиир суду айымныы. Олонхо тыла саха омук бастын баайа, кэрэ киэргэлэ, ейун сурэбин угус уйэлээх албан айымныыта. Кини–норуот кунду кылаата, норуот муудараһын, этэр тылын эгэлгэтин муспут баай айымныы. Олонхо норуот тылынан уус-уран айымныытын мунутуур чыпчаалынан буолар. Кини жанр еттунэн саамай уустук тутуллаах, ураты керуннээх айымныы. Саха норуота бачча улахан барба баайдаабынан киэн туттуохтаах!

М.с. - Урут Ньурба улууһугар элбэх олонхоһут тороон-уоскээн ааспыт, билигин соботох Иванов Василий Иванович – Чиллэ Баһылай диэн олонхоһут олорор. Кини бэйэтэ олонхону айан суруйар, толорор.

М.с. - Оболоор, онтон эниги ханнык олонхону билэбитий?

- Дьулуруйар Ньургун Боотур.

М.с. – Онтон ааптарын билэбит дуо? (П.Т.Ойуунускай портретын кердеруу)

М.с. – Бу олонхо сурун геройдара кимнээбий? (Ньургун Боотур, Туйаарыма Куо куклалары кердеруу).

М.с. – Оболоор, онтон Ньургун Боотур кимнээби кытта охсуспутай? (абааһы куклатын кердеруу)

М.с. – Саамай сеп, Олонхо торут сюжета - айыы бухатыыра Ньургун Боотур абааһылары утары охсуһуута буолар.

М.с. - Орто туруу дойдуга Айыылар ыаллары олохтуулар, бу ыал кыыс обону хаппахчыга саһыаран иитэллэр. Кыыс кэргэн тахсар сааһа ситтэбинэ улуус-улуустан уоланнар кэлэн курэхтэһэллэр. Ким хоппут бу кыыһы кэргэн ылыахтаах. Оонньуу-кор кэмигэр аллараа дойдуттан абааһы адабыйан тахсан кыыһы уорар. Айыы бухатыыра бу кыыһы дьонугар быыһаан абалар.

Уруу ыһыабынан тумуктууллэр.

Дю «Ус дойду олохтоохторо» (кумаабы куклалары илдьэн олордоллор)

М.с. - Олонхобо хас дойду ойууланарый? (Оболор эппиэттэрэ)

М.с – Саамай сеп, оболоор, этин эрэ, бу уоһэ дойдуга кимнээх олороллоруй?

- (Айыылар)

М.с - Бу орто дойдуга кимнээх олороллоруй?

- (Дьон)

М.с - Бу аллараа дойдуга кимнээх олороллоруй?

- (Абааһылар)

М.с - Олонхо сурун геройдара кимнээх буолалларый?

- Бухатыырдар, Кэрэ куолар, абааһылар.

М.с - Олонхо геройдара бэйэлэрин санааларын хайдах этэллэрий уонна бэйэ-бэйэлэрин икки ардыларыгар хайдах кэпсэтэллэрий? (Ырыанан)

М.с. – Саамай сеп, бугун биһиги геройдар ырыаларынан саха ырыатын икки корунун быһаара уорэниэхпит. Оҕолоор, геройдар ырыаларын истэргитигэр, ырыа тэтиминэн хамсанабыт, настарыанньатын, биһирэмнээх эбэтэр омсолоох уобарастары, омуннаан-ойуулаан хамсанан кердеребут. Тэтим диэн ырыа тургэнник эбэтэр бытааннык толоруллара ааттанар. Настарыанньата: Уоруулээхтик эбэтэр санаа туһуулээхтик толоруллара. Биһирэмнээх уобарас – учугэй уобарас. Омсолоох уобарас – куһаҕан уобарас.

Слушание - Олонхобут сурун геройа Ньургун Боотур Туйаарыма Куону быһыһы бараары туран туойбут. (М.с. ыйытыктарыгар оҕолор карточканы туһанан эппиэттиллэр).

- Тойук тэтимэ хайдаһый?

- Тойук настарыанньата хайдаһый?

- Дьулуруйар Ньургун Боотур тойугар туох диэтэ?

- Кини ханнык уобараһый биһирэмнээх дуу омсолоох дуу?

- Айыы дьонун кимтэн комускууруй? - Кини курдук буолуоххутун бабарабыт дуо?

Оччоҕо кини айыы дьонун араныччылааччы, комускээччи эбит.

Слушание - Сорук Боллур диэн илдьити тиэрдээччи, сорукка сылдьар кини ырыатын истиэххэийин. (М.с. ыйытыктарыгар оҕолор карточканы туһанан эппиэттиллэр).

- Бу икки ырыаны истэн баран туох санааҕа кэллигит? (Оҕолор эппиэттэрэ)

- Ырыа тэтимэ хайдаһый?

- Ырыа настарыанньата хайдаһый?

- Сорук Боллур кимизэхэ комолоһоруй?

- Кини ханнык уобараһый биһирэмнээх дуу, омсолоох дуу?

М.с. - Оҕолоор, эһиги эттигит, Ньургун Боотур ырыата бытаан. Оро котобуулээх диэтигит, ол аата «Дьээ-буо» диэн дьиирэтэн, куолаһы урдэтэн-намтатан, кылыһаһынан киэргэтэн ыллааһын, итиэннэ оннук ыллыырга

аналлаах хоһоон – дьирэтии стиль дэнэр. Кылыһах диэн саха куолаһын ураты кырааската, кизэргэлэ. Дьирэтии ырыаны олонхо биирэмнээх уонна айыы уобарастара ыллыыллар. «Дьээ буо, кор бу» диэн тыллартан сабаланаар.

М.с. - Онтон Сорук Боллур ыллаабыт ырыата иккис стильбит – дэгэрэн диэн буолар. Кини битии тэтимигэр олобуран дэгэрэңнэтэн ылланар матыыптаах ырыа. Кини хоһооно, матыыба олонхо туһулгэтигэр үөскүүрэ. Ханнык эрэ талааннаах этээччи чопчутук уонна уустук ураннык хохуйан түһүлгэбэ ыллаан кэбиспитэ өйгө хаалан дьон уостан түһэрбэккэ ыллаан устунан норуот ырыата буолара. Онон, бу ырыа көрүңэ саха ырыатын – тойугун эйгэтигэр биир сүрүн миэстэни ылар. Кинилэр үгүстэрэ сахалыы куолаһынан ылланар буоланнар норуокка таптанан кизэңник тарҕаммыттар, саха норуотун ырыатын-тойугун төрүт уратытын тута сылдыаллар. Дэгэрэн стиль кылыһаба аһыйах буолар.

Сюрпризный момент

Куех сыһыы турар уонна оболорго этэр: - Утуе кунунэн оболоор, мин сибэккинэн кизэргэйиэхпин наһаа бабарарбын, сибэкки сытын ылбатах ыраатта, сибэкки енун кербетех ыраатта, кемелехун, абыраан, биһиги бабарарбытын баһаалыста толорон кулу...

Онтон интерактивнай дуоскаба сибэкки кестен кэлэр, уонна этэр: Утуе кунунэн оболоор! Мин ити сыһыыга уунуехпун, эһигини керен дуохуйуохпун наһаа бабарарбын. Ол эрэн, мин ырыа истибэтэбим наһаа ыраатта, ырыа истэрим буоллаар, ити сыһыыга миигин олордуо этигит буоллаба дии...

М.с. – Оболоор, керун эрэ бу сибэкки бебе таах сытар дии, кинилэри куех сыһыыга олордуоххайын ээ. Ээ, арба! Сибэкки миэхэ ырыа ыллаан иһитиннэрдэххитинэ биирдэ олордобут диэбитэ дии... Ырыа ыллаан иһитиннэрэбит дуо оболор? Туох дии саныыгыт? Чээрэ, кемелехуеххэйин, кыһыл сибэккигэ – дьирэтэн ыллаан иһитиннэриэххэ, онтон арабас сибэккигэ дэгэрэн ыллаан иһитиннэриэххэ. (ыллаан иһитиннэрэллэр)

Игра на музыкальных INSTR: «сыттыа – сыттыа» ырыаны бэйэ оноһуллубут музыкальнай инструменынан матыыбын тыһатан ыллаан иһитиннэри.

Хамсаныылаах тохтобул

М.с. – Оболоор, биһиги куех сыһыыбытыгар уонна сибэккибитигэр кемелестубут дии, онтон билигин биһиги кыратык сынньаныахпыт. (Оһуор ункуутун сурун хамсаныыларын музыка доһуһуолугар толоруу)

Интеграция

«Олонхо геройун ситэ кырааскалаа»

М.с. – 05олоор, эһиги олонхо сурун геройдарын краскалыаххытын ба5ара5ыт дуо? Оччо5уна билигин биһиги олонхо сурун геройдарын краскалыахпыт. 05олоор, харандаастары кытта хайдах улэлиэхтээхпитий? Саамай сеп, аяхпытыгар, кулгаахпытыгар харахпытыгар уктубаппыт, таскытыгар олорор киһини эмиэ сэрэнэ5ит. Харандаастарбытын тамнаабаппыт, илиигитин танаскытын марайдаммаккыт. Туттан баран миэстэтигэр уураргытын умнуман.

М.с. – Эн бу геройга тугун себулээтин?

М.с. – Кини уобараһын ксилофонна оонньоон кердерууй.

МДИ «Ханнык олонхо геройун ырыатай?»

М.с. – 05олоор, мин эһиги олонхо геройдарын ырыаларын теһе истэн билэргитин билиэхпин ба5арабын. Мин эһиэхэ ырыа тыаһатыам, эһиги ханнык герой ырыата буоларын таайыахтааххыт. Ейдеестугут?

Тумук чаава:

- Ырыа хас корунэ баар эбитий?
- Олонхо5о ханнык уобарастары себулээтигит?
- Торообут дойдубутун таптыырга, комускуургэ ханнык уобарас уорэтэрий?
- Олонхоттон биһиги туохха уорэнэбитий?

Сахабыт сириҥ таптыырга, алдьархайга тубэспит дьонно комолоһорго уорэтэр. Олонхо учугэйи, куһа5аны араарарга уорэтэр.

Ырыанан:

- Корсуоххэ диэри! (Дьииэрэтэн)
- Корсуоххэ диэри! (Дэгэрэннэтэн)